

חֲלוּט בְּרוּרִי - הצורך בחליטת בשר

ירון צ'וראני

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. דיון בדעת הרמב"ם
- ג. דעות ראשונים נוספות שמצריכות חליטה כדעת רבינו הרמב"ם
- ד. היתרים בדעת הרמב"ם
- ה. פסק הלכה
- ו. מנהג תימן
- ז. פסק ההלכה למנהג תימן
- ח. סוף דבר

א. הקדמה: מהי חליטה?

חליטה היא נתינת דבר לתוך מים שעל ידי כך לא יחולו עליו איסורים כגון: איסור חמץ בפסח, שכן אחרי חליטה כבר לא יוכל החלוט להחמיץ, או כאיסור דם שכן אחריה לא יוכל החלוט להפליט ואילו המבושל כדרכו יחמיץ ויפלוט ויאסור.

מה משמעות המלה חליטה?

רש"י תולין²: "חלטי ליה בחלא: צומתו בחומץ שהחומץ צומתו אשטרויני"ט (מצמק) ושוב אינו פולט עולמית.
ויקרא³: "לְצַמְתָּת - למכירה פסוקה עולמית"
מלכים⁴: "ויחלטו - לשון צמיתות".

1 ירושלמי שבת ג, ה. וזאת למודעי בכל מקום בו הערתי בתוך המקורות ציינתי יב"ח - ירון בן חיים
2 קיא.
3 כה, כג.

חלוט ברור

זאת אומרת רש"י מבין שפעולת החליטה שומרת על הדם בתוכו כדי שלא יוכל לצאת החוצה.

מאירי⁵: "שהחומץ או הרותחין מפליטין את דמו כמליחה", זאת אומרת שהוא הבין את פעולת החליטה כהפלטה כמו מלת.

באלו נושאים נפגשנו עם חליטה?

א. באיסור חמץ:

משנה פסחים⁶: "אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין".

רש"י שם: "חולטין ברותחין שאין מניחין אותו להחמיץ".

גמרא שם: "תנו רבנן אלו דברים שאין באים לידי חמוץ... וחלוט שחלטו ברותחין".

רמב"ם⁷: "וכבר נהגו בשנער ובספרד ובכל המערב לאסור דבר זה גזרה שמא לא ירתיח המים יפה יפה".⁸

וזה על פי הגאונים שאין היום מי שיודע לחלוט או שמא לא ירתיח המים יפה (רמב"ם) או שמא יצטנן בקצה אחד (ריצ"ג בשם רה"ג).

ב. באיסור דם:

1. בכבד: גמרא חולין⁹: "מיחלט הוה חליט ליה מעיקרא".

רמב"ם¹⁰: "הכבד אם חתכה והשליכה לתוך החומץ או לתוך מים רותחין עד שתתלבן הרי זו מותרת לבשל אותה אחר כן וכבר נהגו כל ישראל להבהבה על האור ואחר כך מבשלין אותה".

וזה על פי הגאונים וז"ל **הרי"ף¹¹** וסוגיא דשמעתא דאי חלטי ליה בחלא או ברותחין שרי... אלא מיהו שדרו ממתיתבא דהאידינא לא בקיאין בחליטה

4 א, כ, לג.

5 חולין קיא.

6 לט:

7 חמץ ומצה ה, ד.

8 וכ"כ בהלכה יח שם וכ"כ בשו"ע תנד, ג.

9 קיא.

10 מאכלות אסורות, ו, ז.

11 לט:

מכרמי שומרון

וספיקא אסורא לחומרא ולא שרי למיכל כבדא שלוקה אלא היכא דטוו לה מעיקרא...".¹²

ג. בבשר:

ריטב"א¹³ **ורשב"א**¹⁴: התירו בשר מדין התלמוד ע"י חליטה.
רמב"ם¹⁵: התיר בשר ע"י מליחה וחליטה.

מגמת העבודה:

- א. לדון בדעת הרמב"ם שמצריך חליטה לבשר לאחר מליחה; לנסות להתחקות אחר מקורותיו.
- ב. לבדוק את מנהג תימן ומה הדרך נלך בה היום האם יש קולות מסוימות אם אין.

ב. דיון בדעת הרמב"ם

רמב"ם¹⁵: "אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מלחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה. כיצד עושה, מדיח הבשר תחילה ואחר כך מדיחו יפה יפה עד שיצאו המים זכים ומשליכו מיד לתוך מים רותחין אבל לא לפושרין כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם".
הגר"א¹⁶ מציין מספר מקורות אפשריים לדעת הרמב"ם שנדון בהם אחד לאחד.

מקור א:

תשובת הריב"ש¹⁷: הוא נשאל מה דין הדיגאגה (עוף - יב"ח) מוחשייה (ממולא - יב"ח) בתבלין וביצים?

12 ומעיר הרב יוסף קאפח שכאן הרמב"ם כתב את הצד החיובי של צליית הכבד "נהגו... להבהבה" משא"כ בהלכות חמץ ומצה שכתב את הצד השלילי "נהגו... לאסור דבר זה" או "נהגו רוב העולם שלא לחלוט" משמע שגזרת הגאונים בכל תוקפה חלה בחמץ משום חומרא דחמץ ונפק"מ אם ארע ונתערבה חתיכת כבד בתוך נתחי הבשר ונמלחה והוכשרה עם הבשר ובשלוה בקדרה עם הבשר הואיל ומנהגנו כדעת רבינו שחולטים הבשר במים רותחים מאוד היו מורים להכשיר כל הקדרה ואלה היו מקרים לא נדירים ביותר, יש להעיר שמהרי"ץ בפעולת צדיק ב, רע"ח, ב' שדן במקרה כזה רק להכשיר את הכלים ולא את הבשר

13 חולין קיג.

14 חולין צג.

15 מאכלות אסורות ו, י.

16 יורה דעה סט, עה.

חלוט ברור

ומביא את הגמרא פסחים¹⁸: "אמר רבא האי מולייתא שריא א"ל אביי והא קא בלע דמא? א"ל כבולעה כך פולטה... והלכתא מולייתא שריא". הבעיה בממולא הזה הוא שהבשר יבליע במילוי וא"א יהיה להוציא, ותהיה בעיה של דם שאסור באכילה שבלוע במילוי.

ומביא שבראשונים מופיעות שתי הבנות לגמרא זו:

דעת הרשב"א¹⁹: שכאן מדובר על צליית הממולא ומלחו אותו רק מעט כמליחת הצלי, אבל אם נמלח כדבעי יכול אפילו לבשלו וז"ל "כלומר לצלי ואפילו בלא מליחה אבל לקדרה ודאי אסור א"כ מלח כדרכו לקדרה ואם מלח יפה כדרך שמלחו לקדרה שפיר דמי ואפילו לקדרה".
וכ"כ בשו"ת הרשב"א²⁰:

"אבל בשר שנמלח במליחה לקדירה כדי שעור צליה וכדעת הגאונים ז"ל בזה קים להו דיצא מידי דמו לגמרי ואעי"פ שלאחר שעור זה פולט ציר אדום אין זה אלא ציר אדום ושמואל קרי לה חמר בשר".

וזוהי גם דעת רש"י שם: "שריא... דאי במליחה כל צרכו לקדרה פשיטה" (וכן דעת הראב"ד).

דעת הרמב"ם²¹:

"עופות שהניחן שלמים ומלא חללן בשר וביצים ובשלן אסורות שהרי דם יוצא לתוכן ואף על פי שמלחן יפה יפה ואפילו היה בשר שבתוכן שלוק או צלי ואם צליין הרי אלו מותרות אף על פי שהבשר שבתוכן חי ואפילו פיהן למעלה."
רי"ף²²: "והלכתא מולייתא שריא ואפילו פומא לעיל ודווקא לצלי כעין הפסח שהוא צלי אבל לקדרה לא".

מגיד משנה (שם) ושו"ת הריב"ש (שם) מסבירים שרמב"ם הבין ברי"ף שמדובר שבשר המילוי מלוח ומוכשר לקדרה והעופות אינם מוכשרים לקדרה

17 תשובה קס"ה.

18 עד-עה:

19 תוה"ב בית ג שער א דף פ. .

20 חלק ג, תא.

21 מאכלות אסורות ו, יז.

22 חולקן לא:

מכרמי שומרון

והכוונה שהם נמלחו ולא נחלטו ולכן זה אסור בקדירה כי אין אפשרות לחלוט את העופות כי "כשחללן מלא אין המים ברותחים נכנסין לתוכן יפה".
ודעת הרי"ף והרמב"ם שאין הבשר יוצא כל זמו על ידי מליחה ולזה הצריך אחר מליחה חליטה דהיינו שיפיל את הבשר לתוך קדרה רותחת כדי שהבשר יתלבן מיד ולא יצא דם.

מקור ב:

גמרא חולין²³: "אמר רב נחמן דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורין".
רי"ן²⁴:

"משמע דאסורין לגמרי ולית להו תקנתא במליחה וכי תימא אמאי לא איכא למימר לפי שאין המלח מפליט כל הדם שבתוכה שכבר כתבו הגאונים ז"ל דשעור מליחה כדי הילוך מיל ואנו רואים שהמוחל היוצא מן הבשר אחר שעור זה יותר מאדים מן הראשון הילכך ודאי אין מליחה באה אלא להוציא הדם שעל פי הבשר והסמוך לו הא לדם הבלוע בחתיכה לא חיישינן דהוה ליה דם האברים שלא פירש דשרי וזהו דעת הרמב"ם ז"ל ולפיכך הוא מצריך שלא לתת הבשר בקדירה עד שיהו המים רותחין שאח"כ אין מפליטין אדרבה חולטין הבשר ומונעין שלא יצא הדם ואעפ"כ צריך למלחו כדי שיצא הדם שעל שטח הבשר והסמוך לו דאי לא חיישינן שמא קודם שתרגיש הבשר בחום המים ותפליט מן הקרוב לשטחה הלכך דגים שבולעין דם דאתי מעלמא כיון שאין המלח מוציאתו אסור".

בגמרא רואים שדם עופות שנבלע בדגים אוסר את הדגים והרי"ן מדייק מסתמא דגמרא שהאיסור איסור עולם.
והשאלה, מדוע אי אפשר להוציא את הדם על ידי מליחה, שהרי תכונת המלח לשאוב?
ועונה שלדעת הרמב"ם המלח שואב רק את הדם מהחלק החיצוני של הבשר והדם נבלע פנימה ולא יצא.

23 קיב:

24 בחידושינו, ועל הרי"ף מא: מב. ד"ה "דגים".

חלוט ברור

מקור ג:

גמרא חולין²⁵: "כי הא דרב הווא חלטי ליה בחלא ורב נחמן חלטי ליה ברותחין".
רמב"ם²⁶:

"הכבד אם חתכה והשליכה לתוך החומץ או לתוך מים רותחין עד שתתלבן הרי זו מותרת לבשל אותה אחר כן וכבר נהגו כל ישראל להבהבה על האור ואחר כך מבשלים אותה".
מרכבת המשנה: מציין גמרא זו כמקור לדברי הרמב"ם ואומר "וסובר רבינו דהשתא כבדא שאינה נאסרת בעינן חליטה כ"ש שאר בשר דבלע..."

מקור ד:

גמרא פסחים²⁷: "האי אומצא דאסמוק חלייה אסור לא אסמוק חלייה שרי".
מגדל עז²⁸: "אלמא אורחא למחלט נמי בשרא".

מקור ה:

שאלתות דר' אחאי גאון²⁹: "והיכא דקא בעי מירמא בישרא בקדרה אסור עד דמלח ליה".
נצי"ב: העמק שאלה שם: מדייק מהשאלתות שהביטוי מירמא בשרא משמעותו לכלי ראשון:
"ומוכח דפשוט אצלם דאי אפשר לבשל בשר כי אם בהשלכה לרותחין תחילה... ובלא ספק שהרמב"ם לא כתב אלא מדעת רבותיו הגאונים והרי"ף ז"ל³⁰ ואף כי בדבר הנהוג בכל יום".
הוא מציין את מקור הרמב"ם **בגמרא חולין**³¹ שהגמרא אומרת "חתכיה ומלחיה אפילו לקדרה שפיר דמי".
וגירסת הגאונים: "חתכיה ומלחיה ואדחיה ואפיל לקדרה וש"ד".

25 קיא.

26 מאכלות אסורות ו, ז.

27 עד:

28 מאכלות אסורות ו, י.

29 שאלתא סח.

30 וכ"כ כתב הב"ח.

31 צג.

מכרמי שומרון

התוס': תמהו באמת על גירסת הגמרא שלנו שמשמע שעד עכשיו דיברו על צלי. והנצי"ב באמת מצדיק את גירסת הגאונים המדוייקת שכתוב ואפיל ולא ויהיב כי אם המים רותחים אי אפשר לתת בשר לתוכם בנחת אלא מוכרחים להפיל לתוכם את הבשר.³² גם לשון הרמב"ם "ומשליכו מיד לתוך מים רותחין" משמע כדברי הגאונים הנ"ל.

מקור ו': דעת הרמב"ם כדעת הגאונים:

א. כבר הבאנו לעיל את הנצי"ב שהבין שדעת השאילתות שחובה לחלוט בשר לאחר מליחה "ובלא ספק שהרמב"ם לא כתב אלא מדעת רבותיו הגאונים והרי"ף ז"ל".

ב. רמ"ד³³: "זה תמה גדול ולא ידעתי מאין הוציא זה מ"מ בתשובות הגאונים מצאתי כדבריו וצ"ע".³⁴

ג. מגיד משנה: גם מביא שזו שיטת הגאונים מהרמב"ם³⁵:

"בני מעיים שמלאן על דרך זו בבשר צלי או שלוק או שמלאן בביצים ושלקן או קליין הרי אלו מותרים שאין מחזיקין דם בבני מעים וכן הורו הגאונים".

סיכום דעת הרמב"ם

א. הרמב"ם סובר שצריך לחלוט את הבשר לאחר מליחה במים רותחים מבעבעים.

ב. אם לא חולטים את הבשר הבשר לא הוכשר כדבעי ויש בו עדין דם.

ג. סברת הרמב"ם "אין מליחה באה אלא להוציא הדם שעל שטח הבשר והסמוך לו" (ר"ף).

32 ועיין בנצי"ב בחידושו מרומי השדה חולין צג. ועל השאילתות וישלח כד, יא.

33 ר' משה הכהן מלוניל על הרמב"ם מאכלות אסורות ו, ו.

34 תמיהות בסגנון זה מצאנו אצל המ"מ על הרמב"ם הנ"ל וכן אצל הרשב"א בתוה"ב פ. ומשמרת הבית שם ובשו"ת הרשב"א ג, רנ"א וז"ל: "סוף דבר לא ידענו דרכו של הרב ז"ל בזה" ומכל מקום במאמר זה הבאנו מספיק מקורות לדעת רבינו.

35 מאכלות אסורות ו, יח.

ג. דעות ראשונים נוספות שמצריכות חליטה כדעת רבינו הרמב"ם:

כפי שכבר ראינו דעת הרמב"ם כדעת הרי"ף והגאונים ועוד מצאתי שיטות ראשונים כדעת רבינו והם הרא"ה והריטב"א.
רא"ה³⁶ וז"ל:

"אין מליחה באה אלא להוציא הדם הקרוש שעל פני הבשר ואפילו לאחר שהוכשר הבשר אם היו משהין אותו במליחה היה פולט דם ואסור לחתוך חתיכה שנמלחה וליתנה בקדרה אלא אם כן מולחים מקום החתך הילכך מולייתא בקדרה לא אפשר אלא אם כן נמלח הבשר בכדי שאינו נאכל מחמת מלחו דהתם כלה כל דמו והרב הגדול ר' משה ברי' מימון היטיב לראות ואסר מולייתא".

וכך כותב תלמידו **הריטב"א**³⁷ וז"ל:

"ומדיח להניחו בקדרה רותחת לאחר המליחה כדי שיתלבן מיד כדברי הרמב"ם ז"ל וטעם דבר זה משום דדם האברים כל זמן שלא פירש מותר ואין המליחה אלא להפליט הטעם שראוי לצאת בקדרה קודם שתרתוח ואמר מורי הרב ז"ל (הרא"ה בבד"ה - יב"ח) שאין לחתוך הבשר לאחר המליחה מפני הדם היוצא במקום החתך שנתגלה פרושו שלא הפליט המלח ואם עשה כן צריך לחזור ולמלחו במקום החתך ולכן אוסר לעשות דק דק בשר אלא אי"כ מבשר שנמלח מאד כמו להצניע שכבר פלט כל דמו או מבשר מלוח שנתבשל קצת בקדירה או שיחתוך הבשר בתחילה במקומות הרבה וימלחו במקומות החתך יפה וכן נראה מדברי הרמב"ם".

אי"כ רואים שגם הרא"ה והריטב"א מצריכים חליטה. אמנם יש להעיר ששיטתם אינה זהה לחלוטין לדעת הרמב"ם ועיין בהערה בהרחבה.³⁸

36 בדק הבית עא. עג. פ. ועוד... וז"ל בדף פ.

37 בחידושו למסכת חולין קיג. ד"ה "ומדיחו יפה".

38 הרא"ה עצמו מחלק בין שלשה מקרים:

- א. בשר שנמלח בשיעור מיל צריך חליטה. ואפשר להניח את הבשר במים קרים על אש וכשהמים ירתחו הבשר יחלט.
- ב. בשר שלא נמלח כלל - צריך חליטה במים רותחים (הרשב"א: כותב שזה רק בדיעבד ולא לכתחילה מפני תקנת הגאונים).
- ג. בשר שנמלח הרבה מאוד (שאינו נאכל מחמת מלחו, להצניע) - אי"צ חליטה.

העיטור³⁹ וז"ל:

"ומנהג דמשק וסביבותיה אין מניחין בשר מליחה בקדירה לבשל אלא במים חמין ויורה רותחת כדי שלא יפלוט הדם. ושדרו ממתבתא דלא בעי רותחין דכי בעי רותחין לחליטה ה"מ דשרי ליה בלא מליחה דחליט ליה עמודא דרותחין".

אם כן בעל העיטור מעיד על מנהג דמשק שהיו חולטים (ואמנם מביא גם את הדעה החולקת).

רדב"ז⁴⁰ נשאל: על מה סמכו העולם לאכול עופות ממולאים וכיוצא בהן כיון דאתריה דהרמב"ם הוא והוא ז"ל אסר בהדיא וכן נראה דעת הרי"ף והגאונים?

וענה: שכל מה שהתירו זה במקום שהמילוי לא דחוק ואז המים הרותחים יכולים להכנס ולחלוט הבשר אבל במילוי דחוק צריך שילבנו את העוף תחילה ואת המילוי לבד ואז מותר.

אם כן רואים שהרדב"ז קיים את מנהג המקום על פי הרמב"ם שצריך לחלוט הבשר דהוא מרא דאתרא.

סיכום

אם כן ניתן לסכם שדעת הרמב"ם אינה דעת יחיד אלא דעת הרי"ף והגאונים (כמובן שאי אפשר להוכיח שכל הגאונים סברו כך וכנראה שלא). וכן דעת הרא"ה והריטב"א.

שיטת הרא"ה היא שהמלח יכול להוציא את כל הדם אבל בפרק זמן ארוך מאוד ואם מולחים בשיעור מיל עדיין יוצא דם. ולשיטתו מולחים בשיעור מיל ובזמן כזה יוצא כל הדם שהיה ראוי לצאת כששמים בשר בקדירה עם מים קרים שמתחילים להתחמם ואחר כך כשהמים רותחים המים חולטים את הדם שנשאר בתוך החתיכה. הם חולקים עם הרמב"ם על העקרון האם המלח מסוגל להוציא את כל הדם או לא. הם סוברים שהוא מסוגל, והרמב"ם סובר שלא. ואמנם, במצב רגיל למעשה לא תהיה נפק"מ, כי בשר רגיל נמלח בשיעור מיל ואז צריך לחלוטו ועל זה כתב הרא"ה שהוא מסכים לרמב"ם לגבי מוליתא וגם מה שכותב הריטב"א וכן נראה מדברי הרמב"ם צריך להבין שזה הולך על האסור לחתוך בשר שנמלח וכן ראיתי שצ"ח הרב שילה רפאל זצ"ל המגיה על הריטב"א של מוסד הרב קוק. (עוד יש להעיר ששיטת הרא"ה כאן סותרת את דברי ספר החינוך המיוחס לרא"ה מצוה קמ"ח ששם סובר כשו"ע וכרשב"א שסגי במליחה בשיעור מיל וא"צ בחליטה). ועוד מצאתי את שיטת הרא"ה הזו בחידושי הרא"ה שיצאו לא מכבר על ידי מכון מערבא (המוזכר את הרב"ם). ועיי"ש בעמ' קעג, רמ-רמא, רו הלכה טו ובהלכה יט.

39 ח"ב שער הכשר הבשר עמ' ה.

40 שו"ת הרדב"ז ח"א לג.

חלוט ברור

וכן מצאנו מקומות שבפועל נהגו כרמב"ם ואלו אנשי דמשק על פי עדות העיטור ואנשי מצרים או ארץ ישראל על פי עדות הרדב"ז וכן ברכ"י⁴¹ מביא מנהג של אנשי מרוקו כך, וידוע מנהגם של בני תימן עד היום הזה.⁴²

ד. היתרים בדעת הרמב"ם

ערוך השולחן⁴³ מביא את הרמב"ם ומעיר עליו מספר הערות, וז"ל:

- א. "ותמהו עליו (על הרמב"ם - יב"ח) כל רבותינו דמנין לו דבר זה
- ב. ואין בכל תפוצות ישראל שתפסו חומרא זו
- ג. ויראה לי דברמב"ם היה כל מה שהקשינו (מדוע הרמב"ם לא כתב ששעור מליחה כשעור צליה? - יב"ח)
- אבל אם יניחו הבשר במלחו שיעור יותר ממיל גם הרמב"ם יודה שא"צ להטיל הבשר ברותחין".
- ד. ומסביר את מנהג העולם לא לחלוט: "אלא דכלל ישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים הם דהמנהג נתיסד כדי שלא יצטרכו מיד לשום הבשר לתוך רותחין דבזה מתקלקל הבשר כידוע".
- ה. אבל אם מולחים רק מיל כגון: בשעת הדחק (למנהג אשכנז, למחבר אף לכתחילה - יב"ח) צריך לחלוט "וכן אני מורה ובא" ומעיר שגם גיסו הנצי"ב הולך בכעין זה.

ולאחר לחיכת עפר רגליו יש להעיר על כל דבריו, ונעיר בקצרה על כל דבריו ובארוכה על סברתו ברמב"ם.

- א. התימה הזו כבר תמהו המ"מ והרשב"א כפי שראינו לעיל והארכנו להביא מקורות לרבינו הרמב"ם.
- ב. כפי שראינו כמובן שהיו ויש בתפוצות ישראל שנוהגים כרמב"ם ודי להזכיר את קהילת דמשק וקהילת תימן ועוד, ולא ראינו אינה ראייה.⁴⁴

41 ועיין עוד ברכ"י שירי ברכה סט, א מביא מנהג כזה שהיה במרוקו ועיין עוד בשולחן גבוה סט, עב, וכנה"ג הגהת ב"י רפג שמביאים מנהגים ודנים בהם.

42 וראיתי שגם הכלבו מביא כן ובסגנון לשון רבינו הרמב"ם.

43 סט לו, לו.

44 ושמעתי שיש גם בקהילות אשכנז שנוהגים כן. ואח"כ ראיתי שכתב הרב בריוול שכן מנהג קרלין - סטולין' ושכן נוהגים ותיקי עיה"ק ירושלים (אור תורה - אב, היתש"ן)

מכרמי שומרון

ג. כאן ערוך השולחן מחדש ברמב"ם חידוש שגם הרמב"ם מודה שהמלח יכול באופן עקרוני להוציא את הדם והרמב"ם כתב את דבריו שצריך לחלוט רק לפי שיטתו ששיעור מליחה הוא כשיעור מיל.

ועל טענה זו יש לומר שכל הראשונים שהביאו דעת הרמב"ם לא הבינו כך בדעת הרמב"ם:

ר"ן⁴⁵: אמר שמקור הרמב"ם מהגמרא שאומרת דגים ועופות שמלחן אסורים והר"ן אומר: "משמע דאסורין לגמרי ולית להו תקנתא" ומסביר זאת על פי הרמב"ם שסובר "שאין מליחה באה אלא להוציא הדם שעל פי הבשר והסמוך לו", ולפי ערוך השולחן מדוע הדגים אסורים עולמית, הרי ימלחם בשיעור שעה ואז כל הדם יצא על ידי מליחה? כך גם משמעות לשונו של הר"ן "שאין מליחה אלא להוציא הדם שעל פי הבשר והסמוך לו", וכך מדויק מהרמב"ם עצמו "אין הבשר יוצא מידי דמו אא"כ מלחו... ומשליכו מיד לתוך מים רותחים".

ועוד, אם היה פתרון כל כך פשוט של מליחה במשך שעה לא היה כותב בצורה מוחלטת "אלא אם כן" שזו הדרך להוצאת הדם.⁴⁶ וכן ראיתי מביאים בשם הרב בן ציון אבא שאול שליט"א⁴⁷ "אין יוצא דם אפי' במליחה שניה לפי שיטת הרמב"ם משום דטבע המלח שאינו מוציא כי אם מהשכבה העליונה ואם כן במליחה אחת כבר יצא הדם ובמליחה שניה מה שיוצא מאותה שכבה הוא רק ציר בעלמא".⁴⁸

45 מא--מב.

46 וכן ראיתי מעין זה בפי שם טוב על הרמב"ם למארי חיים כסאר וז"ל "וקשה חילוק זה (של ערוה"ש - יב"ח) דאם איתא הו"ל לרבינו ז"ל לחלק זה אלא ודאי מדכתב בסתם דס"ל דאין לחלק בזה אפי' שהה יותר ממיל וכן אנו נוהגים".

47 קונטרס בשמים ראש בסוף ספר ראשי בשמים למארי דוד משרקי עמ' ט.

48 וראיתי בהגהת יד שאול שמעיר שהחוש מוכיח שאין המלח מוציא כל הדם. גם הר"ן שבעצמו חולק על הרמב"ם וסובר שמליחה בשעור מיל סגי להכשיר הבשר שואל: אי"כ כיצד זה שיש נוזל יותר אדום שיוצא לאחר שעור מליחה? ועונה שתי תשובות: א. מה שיוצא זה רק מוחל ולא דם; ב. כיון שדם שמלחו דרבנן לא רצו חז"ל להחמיר עליו (משמע שנשאר עדיין דם). וכן ראיתי שהעיר הרב שלמה עמרם קורח (עריכת השולחן ח"ג דף ס"ו) שתמה על הראשי בשמים שמשמע ממנו שאם מולחים בפרק זמן ארוך יוצא כל הדם וז"ל "וכי יש הוא אמינא לומר שמליחת הבשר בשעור ואפילו שעה ויותר מוציא כל דם שבו זאת לעני"ד לית מאן דס"ל וד"ב" וכן אמר לי מארי יוסף קאפח שלשיטת הרמב"ם בכל מקרה המלח אינו מוציא את כל הדם מהחתיכת בשר.

חלוט ברור

נצי"ב⁴⁹: הוא מתמודד עם הבעיה שהרמ"א בד"מ כתב שלא ראה מי שחושש לרמב"ם. והרי זו שיטת הגאונים רי"ף ורמב"ם?
ועונה: שיטת הרמב"ם שמצריך חליטה זה לשיטתו ששעור מליחה הוא כשעור מיל אבל אם באמת מולחים שעה א"צ לחלוט את הבשר וכך יש להבין את המנהג של הרמ"א, וכיון שמולחים שעה א"צ לחלוט את הבשר אבל אם מולחים רק מיל כגון: בשעת הדחק, אז באמת צריך לחלוט.
לכאורה היה ניתן לדחות דבריו ולומר שמנהג הרמ"א יתכן ומבוסס כר"ן ורשב"א והרבה ראשונים שהמלח מוציא את כל הדם ובכלל א"צ לחוש לרמב"ם? אבל ע"ז אומר כיון שבדרך כלל מולחים שעה וזה פוטר גם את בעית הרמב"ם בחליטה ואין ראייה שלא נהגו כרמב"ם ועל שעת הדחק אי אפשר לומר שנהגו כר"ן שסגי בשעור מיל להוציא את הדם שזה דבר שלא שכיח ובמילתא דלא שכיחא לא שייך מנהג כמ"ש הרמב"ם.⁵⁰
אבל על עצם דבריו צריך עיון: הוא הביא את לשון הר"ן שהבאנו לעיל ששואל מדוע דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורים לגמרי ואין להם תקנה במליחה? ואומר שהמלח לא מוציא את כל הדם "שכבר כתבו הגאונים ז"ל ששעור מליחה כדי הלוך מיל..."
הנצי"ב מזה דייק וכותב "הרי דהקושי דבהיתר מליחה אינו אלא על פי פסק הגאונים דבצרי שעורא לשעור מיל..."
זאת אומרת הנצי"ב הבין שהר"ן מביא את דעת הגאונים כדי לומר שהצורך בחליטה נובע משיטתם ששעור מליחה רק שעור מיל וממילא אם נמלח בשעור שעה כל הדם יצא ואז אין צריך מליחה.
ואחר התאבקות בעפר רגליו יש להעיר: כפי שהערנו על ערוך השולחן, שכן הר"ן כותב ש"לית תקנתא במליחה" ואם לפי הגאונים מליחה של שעה יכולה לפטור את בעית הדם, אז למה הדגים אסורים לגמרי?

אם כן, לסיכום, ראינו שישנו "היתר" בדעת הרמב"ם למלוח שעה ואז אין צריך לחלוט, וזה על פי הנצי"ב וערוך השולחן. אמנם הראינו שהיתר זה אינו מבוסס כל כך. אמנם הגישה שלהם מתאימה לכיוון של הרא"ה והריטב"א שבזמן מליחה ארוך יותר כל הדם יצא, אבל הם הצריכו פרק זמן ארוך יותר משעה ואכמ"ל.

49 העמק שאלה שאילתא ס"ח מהדורת מוסד הרב קוק עמ' ז-ח.
50 הלי שחיטה יא, יג.

מכרמי שומרון

ומארי שלום יצחק הלוי⁵¹ כתב וז"ל: "אחרי זה מצאתי בערוך השולחן... שכתב וז"ל: ...דלעני"ד גם הרמב"ם מודה כששהו במלח שעה שלימה פולט כל הדם..."

א"כ רואים שרוצה לסמוך להלכה על ערוך השולחן הנ"ל.
וכן כתב מארי יצחק רצאבי⁵²: וסומך **בדיעבד** על היתר זה וטוען שאין זה סותר את מנהג תימן כיון שבתימן נהגו למלוח את הבשר רק חצי שעה. ודיעבד הוא מגדיר דווקא לאחר שבישלו את הבשר בלי חליטה ואז אין מה לעשות ולכתחילה צריך לחלוט גם לאחר מליחה של שעה.
וקשה אמנם כפי שהראנו לעיל ההיתר בדיעבד כאן דחוק מאוד ואין לסמוך עליו.

ה. פסק הלכה

טור⁵³:

"כתב הרמב"ם אפילו לאחר מליחה אין לבשל הבשר אלא אם כן יתנוהו במים רותחין כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם ולא נהגו כן דכיון ששהה שיעור מליחה אין חוששין לדם".
ב"י שם: מביא את דעות הראשונים שמסבירים את דעת הרמב"ם והחולקים ומסכם "ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על הרמב"ם כוותיהו נקטינן ומיהו היכא דאיפשר טוב לחוש לדברי הרמב"ם ז"ל."
ד"מ: "ומימי לא ראיתי ולא שמעתי מי שהיה חושש לזה".
מחבר⁵³: אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינן רותחין ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין.
רמ"א: והמנהג כסברא ראשונה וכן עיקר.
שפתי כהן⁵⁴: המחבר הביא דעת הרמב"ם **דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן**. ולדעת רמ"א אין לחוש לכך כלל.
שפתי דעת⁵⁴: "להמחבר לכתחילה יש לחוש לרמב"ם ז"ל".

51 בהגהותיו לשו"ת פעולת צדיק צד.

52 עולת יצחק ח"א צד.

53 יו"ד סימן ס"ט י"ט.

54 עח.

חלוט ברור

אם כן לפי כללי הפסיקה המקובלים הדעה העיקרית במחבר כסתם ודלא כרמב"ם שמצריך חליטה. אמנם בב"י כתב שטוב לחוש והפמ"ג על פי הש"ך הבין שזה אף דין לכתחילה, אך דין זה לפחות בדורות האחרונים בין הספרדים לא נהוג, למרות שקיימים שרידי המנהג בכמה מקומות ששם עדיין חששו לרמב"ם. אמנם ק"ק תימן עדיין מחזיקה במנהג אבותיה וכדעת הרמב"ם הני"ל.⁵⁵

ו. מנהג תימן

ידוע מנהגינו מנהג תימן שנוהגים ברוב הדברים כרבינו הרמב"ם וגם בדבר הזה.

אמנם פש לברורי גבן,

האם המנהג הזה הוא מעיקר הדין או רק לחומרא?⁵⁶

האם חלטו גם בסעודות גדולות ובשעת הדחק או רק לכתחילה?

ותחילה נביא מספר ציטוטים לאשש את דברינו.

מהרי"ץ⁵⁷ : במס' מקומות מביא את מנהגינו זה, ונביא מס' ציטוטים :
שו"ת פעולת צדיק :

ח"ב קמג : "ולדידן דנהגינן כסברת הרמב"ם להחמיר שפיר דמי..."

ח"ב קפו : "והיו המים רותחין בכח כנהוג לפי מאי דקימל כרמב"ם..."

ח"ב רעח : "וכ"ש לפי מנהגינו שנוהגים כרמב"ם..."

ח"ב צד :

"והנה לדברי הרמב"ם לא ימלחו חתיכה ושוב יחתכנה לשנים

או לשלש חתיכות שנמצא מה שבפנים שלא נכנס בו חוס המלח

מפליט דם בקדירה.⁵⁸ ולדידן דמקפידים להחמיר שלא ליתן

55 לענין דיעבד המחבר בסי' עג מביא את האורחות חיים שאם בשלו בשר בלי מליחה והכניסוהו תחילה למים רותחים יש לסמוך על הרמב"ם וכ"כ הריטב"א וכ"כ הרב שלמה עמאר הובא בברכ"י בשו"ר ברכה סט, א, וכן דעת הברכ"י שם סי' עג, יד ואכמ"ל.

56 בספר איסור והיתר בדין מליחת הבשר והדחתו כותב וז"ל "וכתב הרמב"ם ומנהג כשר הוא שאחר המליחה והדחה כשרוצה לבשל הבשר שישליך הבשר תוך מים רותחים בקדירה ולא בצונן ופושרים כדי שיתלבן מיז ולא יצא ממנו דם" עכ"ל. יש לשים לב שהוא מצטט את דברי הרמב"ם כמנהג כשר וזה לא כתוב אצלנו ובכלל כל הלשון הזאת היא לא הלשון המצויה אצלנו וצ"ע ושמא גירסא משובשת הגיעה לידיו.

57 מורינו הרב ר' יחיא צאלח חיבר שו"ת פעולת צדיק ועוד.

58 זה ציטוי משו"ת מהרי"ט חושן משפט קכב.

מכרמי שומרון

הבשר רק ברותחין כל כך כדברי הרמב"ם גם לחתכו אחר מליחה יש להחמיר לחזור ולמלחו כי היכי דלא ליהווי תרתי דסתרי אהדדי."

שושנת המלך⁵⁹ וז"ל בהלכות מליחה :

הלכה א' : "מנהגינו להחמיר שלא לבשל הבשר רק במים רותחים כדברי הרמב"ם".⁶⁰

הלכה ב' : "וכ"ש לדין דנהיגין כדברי הרמב"ם ליתנו במים רותחים".⁶¹

הלכה ג' : "מאי דאסרי הפוסקים לבשלו היינו משום דלית להו סברת הרמב"ם דמצריך מים רותחים אבל לדין דנהיגין כדברי הרמב"ם שפיר דאמי למעבד הכי".⁶²

תורת חכם⁶³ בהלכות מאכלות אסורות, מביא את קצור תשובה קמג ורעח בחלק ב' ואחר כך מביא את קיצור תשובה צד בחלק ג וז"ל : "המנהג אצלנו שלא לבשל הבשר אלא אם כן יתנוהו במים רותחים כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם".

אם כן רואים בפשטות שהמנהג בתימן היה לחלוט ומסתבר שהוא עיקר הדין כרוב מנהגינו על פי רבינו הרמב"ם ואין שום סיבה לומר שזה רק ענין חומרא לכתחילה ובדיעבד שפיר דמי ולא עוד שהמהרי"ץ בגלל סברה זו מתיר דברים שלשיטת המחבר אסורים כגון : בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, ואם זה לא היה עיקר הדין אלא רק חומרא לכתחילה אי אפשר היה להסתמך על זה ולהתיר דברים שמעיקר הדין אסורים.

כמו כן במהרי"ץ לא ראינו שום ענין והיתר של שעת הדחק, סעודות גדולות וכדומה.

ואם יבוא המדקדק ויאמר, הרי מהרי"ץ כתב⁶⁴ "ולדין דמקפידים להחמיר... משמע שזה רק חומרא? זה בוודאי ליתא :

59 למארי שלום חבשוש : והוא קיצור שו"ת פעולת צדיק מתומצת בצורה הלכתית עניינית, מהדורת הרב שמעון צאלח.

60 זה מח"ג צד.

61 זה מח"ב קפו.

62 זה מח"ב קמג.

63 למארי יחיא צאלח והוא קיצור שו"ת פעולת צדיק ע"י אחד מצאצאי מהרי"ץ.

64 ח"ג, צד.

חלוט ברור

א. כפי שאמרתי אם זה רק חומרא לכתחילה ולא דין מוחלט אי אפשר על פי זה להתיר דברים אחרים.

ב. **בתורת חכם:** השמיט מילים אלו של מהרי"ץ. כנראה שסבר שזה לא משמעותי בהגדרת המנהג (ואמנם בשושנת המלך הביא לשון "להחמיר").
ג. כוונת מהרי"ץ כאן, כיון שיש מחלוקת ראשונים האם צריך חליטה או לא ומנהגינו לתפוס לדינא את הצד המחמיר, לכן שייד לומר על זה לדידן דמקפידים להחמיר.

ראשי בשמים⁶⁵: "וכן המנהג במקומות אלו ויראה שאין ראוי לשנות משום שלפעמים אין הנשים זהירות בשיעור שהיה במלח".

א"כ רואים שגם הרב שתילי זיתים מעיד על מנהג החליטה ואף אומר שאין לשנות כיון שלפעמים הנשים מולחות פחות מהשעור ואז רק החליטה מכשירה את הבשר.⁶⁶

נחלת יוסף⁶⁷:

"כתב הרמב"ם אין לבשל הבשר אא"כ יתנוהו במים וכתב הטור ולא נהגו כן וזהו דעת כל האחרונים ומיהו כתב ב"י היכא דאפשר טוב לחוש לדברי הרמב"ם ומנהגינו בזה להחמיר כדברי הרמב"ם וגדולה מזו שאנו מסירים כל הקצף היוצא בשעת רתיחה".

אם כן רואים שגם בעדן שהיתה נתונה להשפעות השו"ע ביותר⁶⁸ עדיין לא סרו ממנהגם הקדום.
החיים והשלום⁶⁹:

65 מארי דוד משרקי: מחבר ספר שתילי זיתים על או"ח ושו"ת רביד הזהב וראשי בשמים על יו"ד.

66 עיין בקונטרס בשמים ראש עמ' ט הערה 9 ששמע שהבין וכן נראה דעת הרב שלמה קרח בעל עריכת השולחן ג דף ס, שהראשי בשמים אומר שצריך לחלוט כיון שלפעמים הנשים מולחות פחות משעור גדול (ויותר משעור מליחה) ואז חובה לחלוט אבל אה"י שאם מולחות כשעור גדול אי"צ מליחה ואין נראין דברי הראשי בשמים כדבריהם אלא כפי שכתבתי וכן אמר לי מארי יצחק רצאבי היו וגם אמר לי שבכת"י של השת"י השמיט דעת רמ"א כאן מה שאומר שלא קיבל דעתו, וגם אמר לי שכאן רואים את ההבדל העקרוני בין השת"י למהרי"ץ שהמהרי"ץ מוזק בעזו את המנהג על פי הרמב"ם ומנהגינו ומהראשי בשמים משמע שצריך לשמור המנהג רק בגלל החשש שנשים לא ימלחו בשעור מספיק, משמע שללא טעם זה לא היה מתקיים המנהג ולכן אצל רבני ה"בלאדי" יש הסתייגות מסויימת מדרכו של מהרי"ד משרקי במנהגים וכפי שכתב הענף חיים בכמה מקומות.

67 מנהגים סי' כב, ספר מנהגי עדן מהרב שמואל בן יוסף ישועה.

68 בגלל מיקומה הגאוגרפי על שפת הים, ולכן הגיעו לשם יותר ספרים.

69 מארי חיים שמואל כסאר עמ' סה אות ט-י.

מכרמי שומרון

ט': "אם מלחו וחתכו שוב הבשר "לדין דהולכים בזה כדברי הרמב"ם ז"ל להחמיר בעי מליחה במקום החתך".
י': "אל השואל על מה שהיו נוהגים בתימן שנותנין הבשר לאחר שהכשירו אותו לבישול לחלוט אותו וכאן שבאו לא"י מקילין בזה יש להקל או לא?
תשובה: שאלה זו כבר נשאלה לפני והשבתי דחומרא זו שכתב הרמב"ם ז"ל נהי דכל אחד בביתו צריך לנהוג בה אבל עם אחרים כגון: בישיבה או במלון יש להקל בזה שהרי אפילו בתימן כשהיו סעודות גדולות במשתאות לא היו עושין חליטה כראוי הואיל ויש ריבוי בשר וג"כ בכדי שלא יבואו לידי ריב ומצא יש להקל בזה דאזלין אחר מנהג המקום... ועוד יש לסמוך גם כן על דברי בעל ערוך השולחן ז"ל ואף דסברא זו אינה דברי טעם וכבר השבתי עליו בפ"י מהלכות מ"א מ"מ יש לסמוך עליו."

סכום דבריו: בתימן וודאי נהגו כן וגם היום בבית יש לנהוג. בסעודות גדולות בתימן חלטו אבל לא כראוי, וכוונתו שהמים לא היו מבעבעים לגבי כל החתיכות.
היום יש להקל כשאוכלים בחוץ בגלל שזו רק חומרא וגם בתימן במקרים מסויימים לא חלטו כפי שצריך וכן יש גורם של מנהג המקום וכן ערוה"ש למרות שדחהו.
על דבריו לגבי סעודות גדולות: אמר לי מארי קאפח שחלטו כדבעי ומי שאומר שלא חלטו לא הכיר את המציאות, וכך אמר לי גם הרב רצאבי ששאל אנשים שעסקו במלאכה זו והם חלטו.
ואמנם גם מארי כסאר אומר שחלטו אבל לא כראוי, זאת אומרת שהמים התקררו בגלל ריבוי הבשר, אבל אמר לי הרב רצאבי כיון שהמים לא ירדו מיד סולדת בו שפיר הוי חליטה ולכן היה נדמה לכמה תלמידי חכמים שלא חלטו וממילא הבינו שבסעודות גדולות אפשר להקל וממילא הבינו שכל מנהג החליטה הוא רק לכתחילה. לזה מארי יוסף קאפח לא מסכים וסובר שחליטה זה רק במים מבעבעים ובסעודות גדולות היו להם סירים גדולים מאד והיו מטילים לתוכם את הבשר כשהמים מבעבעים וזה שהמים מתקררים מחמת הבשר זה לא מעלה ולא מוריד כי עיקר החליטה נעשית בכניסת הבשר למים המבעבעים.

חלוט ברור

ואמנם את שאר פסקו של מארי כסאר לגבי היום כבר הארכנו לדחות לעיל.

מארי אברהם אלנדאף⁷⁰:

"ראיתי הרבה בעלי בתים שנהגו לחתוך הבשר דק דק אחר מליחה ולעשותו עגולין לתוך הקדרה וקוראין להם "כוביבאת" ואין מולחים אותם פעם אחרת, גם אין נותנין אותם ברותחים כדרך שנותנין חתיכות הבשר ולפי דעת הרב הו"ו תרתי דסתרי אהדי ואפשר לומר דמשום שאי אפשר עוד למלחן ולהדיחן סמכו על המקילים".

והוסיף על זה שם מארי שלום יצחק הלוי מדויק ממהרי"ץ שדווקא בחתיכה גסה המלח לא מוציא את כל הדם מה שאין כן בחתיכה קטנה כביצה ומביא גם את ערוך השולחן שמליחה בשיעור שעה נפלט כל הדם.

אם כן מצאנו כאן שני סוגי היתרים:

א. "א"א עוד למלחן ולהדיחן סמכו על המקילים".

ב. בחתיכה קטנה מליחה מוציאה את כל הדם.

על היתר א' יש לתמוה תימה רבה על פי כל מה שהסברנו שחליטה הינה דין גמור (והיו דברים שנעשו שלא על דעת חכמים⁷¹).

על היתר ב' הרב רצאבי⁷² למעשה מקבל אותה בצרוף מליחה בשעור שעה ואומר שהדיוק ממהרי"ץ אינו מוכרח כי הוא דיבר על המציאות בהווה אבל הדין דין אמת שאם מולחים חתיכה קטנה בשעור שעה כל הדם יוצא, ואמנם חולק על מארי שלום יצחק הלוי שאמר שהשעור כביצה ואומר שהשעור הוא בערך 250 גרם, עיין שם ראייתו.

ואמנם במחכ"ת לדעת הרב רצאבי אפשר לסמוך על ערוה"ש כיון שהוא קיבל את דעתו בדיעבד לכן בקלות יתירה צירף אותה לחידוש השני שאף הוא צריך עיון שהרי בדעת הרמב"ם כבר אמרנו שהמלח לא מוציא את כל הדם גם לא בחתיכה קטנה, ולכן אין לתלות היתר זה במהרי"ץ או ברמב"ם וממילא אי אפשר לסמוך על זה וכן הסכים עמי מארי יוסף קאפח יצ"ו.

70 מחבר ספר ענף חיים על עץ חיים למהרי"ץ, והעיר על שו"ת מהרי"ץ ח"ג צד.

71 כך אמר לי הרב רצאבי. וכן בקשר לסגויק, מעין נקניק שעשו בתקופה האחרונה לפני העליה לארץ.

72 עולת יצחק א, צד.

סיכום

מכל הדין נוכל לסכם שמנהג החליטה בתימן היה פשוט וברור, ואף שהיו כאלה שרצו להגביל את המנהג רק למתי שאפשר כבר הארכנו טובא לדחות דבריהם.

ואסיים בתשובת חכמי צנעא לשאלת הראי"ה קוק משנת תרע"א וז"ל:

"קצורן של דברים מעת שנתפשט השו"ע בתימן נטו קצת אחר דבריו באיזה פרטים אך רושם גדול ברוב עניניהם על פי הרמב"ם ז"ל בין בעניני פסח בין בעניני הכשר הבשר לקדרה שאע"פ שנמלח והודח תחילה וסוף כדן חולטין אותו ברותחין..."⁷³

ז. פסק הלכה למנהג תימן:

א. לכו"ע בבית ולכתחילה על כל יהודי מעדת קודש תימן לחלוט את הבשר לאחר מליחה.

ב. לגבי דיעבד ושעת הדחק לעד"ן אין להתיר וכבר רבו המתירים בדיעבד ובישיבות וסעודות גדולות.

ג. אם יש ספק אם מלחו את הבשר או בוודאי שלא מלחו אותו אם חלטו את הבשר כשר⁷⁴.

ד. אופן הכשרת הבשר:

1. שריית הבשר ½ שעה.⁷⁵

2. מולחים את הבשר כשעור שירתחו המים והוא בערך שעור מיל.⁷⁶

3. לאחר מליחה אסור לחתוך את החתיכה.⁷⁷

73 פורסמה בספר מסע לתימן עמי קצב. על התשובה חתומים ב"ד צנעא.

74 כ"כ הריטב"א וכ"כ כה"ח צב, קנה ע"פ ברכ"י סט, א וכ"כ זבחי צדק סט, קכא וכ"כ בערך לחם למהרי קשטרו, ופסק זה הוא גם לספרדים ואשכנזים.

75 כך הוא מנהגינו כדעת רמ"א סט, א.

76 וכ"כ הראשי בשמים סט, יח "ובמקומינו נוהגים כשעור שירתחו המים שמבשלים בהם אותו הבשר ונראה דהיינו שעור זה".

77 שו"ת מהרי"ט חו"מ קכב לדעת הרמב"ם וכ"כ מרכבת המשנה וכ"כ מהרי"ץ וכ"כ הריטב"א שהובא בפרק ג'.

וז"ל מהרי"ט "וי"ל לדברי הרב (הרמב"ם - יב"ח) שלא ימלחו חתיכה גסה ושוב יתכוה לשנים או שלשה חתיכות שנמצא מה שבפנים שלא נכנס בו חום המלח מפליט מן הקדרה ולפיכך כתב וז"ל יחתוך החתיכה וימלח יפה וכו'..."

חלוט ברוך

- אם חתכו לאחר מליחה אין תקנה למקום החיתוך אלא בצליה קלה, הבהוב על גבי האש.⁷⁸
- בדיעבד אם חתכו לאחר מליחה וחלטו את הבשר, כשר.⁷⁹
4. חולטים את הבשר, דהיינו מרתיחים את המים עד כדי בעבוע ואז מכניסים את הבשר כדי שיתלבן ומשך זמן זה על פי גודל החתיכה. לאחר חליטה ניתן לחתוך את הבשר.
5. **שניצל:** אפשר לחלוט במים ואחר כך לטגן, ואפשר לחלוט בשמן מבעבע בתנאי שכל החתיכה תכוסה בשמן. ניתן לחלוט עם פרורי הלחם עליו.⁸⁰
- ויש להזהר שלא לרדד את הבשר לאחר המליחה.⁸¹
6. **נקניק ונקניקיות:** אין להם תקנה על פי מנהגינו.
7. **בשר טחון:** לחלוט את כל הבשר ואחר כך לטחנו.⁸²

ח. סוף דבר

מנהג החליטה בעדה התימנית הינו מנהג המבוסס היטב בהלכה, בתלמוד, בגאונים ובראשונים. ומנהג קדום הוא עוד לפני שהגיע הרמב"ם לתימן, שכן לא רואים שכתבו על זה כחידוש של הרמב"ם.

על פי המקורות שהבאנו מנהג זה הוא אחד המנהגים היותר פשוטים וברורים בכל העדה התימנית, חוץ מן המשנים בדורות האחרונים שעל דעת עצמם החליטו שאין הם נזקקים למנהגי אבותם ואזנם לא שמעה בסיני "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך". כבר בתימן התחילו אנשים בודדים שלא על דעת חכמים לעשות מעשים אשר לא יעשו; וכשעלו לארץ הקדושה, והמציאות בהרבה השתנתה ומקוצר רוח ומעבודה קשה הרבה אנשים לא זכו להמשיך וללמוד תורה כמו שלמדו בתימן, היו דברים שנשתכחו.

78 מליחה לא תועיל מחשש שיבלע דם מהחלק הנמלח עכשיו לחלק שנמלח מוקדם. אמנם יתכן ותועיל מליחה אם יניח את מקום החיתוך כלפי מטה, כך שמעתי מהרב רצאבי ומשייכ למעלה עפ"י מארי יוסף קאפח. ואמנם הריטבי"א שהובא לעיל כתב במפורש שאם נחתכה החתיכה מועילה מליחה ועוד צ"ע בעניין זה.

79 דלא גרע מאם לא מלחו את כל הבשר.

80 ע"י קונטרס בשמים ראש דף לב.

81 שאז חשוב כחיתוך לאחר המליחה.

82 וצריך עיון אם אפשר למעשה לעשות זאת.

מכרמי שומרון

אמנם אם נשאל הרבה אנשים מבני העדה האם הם חולטים הם יאמרו שהם בכלל לא יודעים מה זה, אבל סור נא למטבח ושאל את עקרת הבית כיצד היא מכינה מרק, מיד היא תראה לך כיצד חולטים בשר מבלי שתדע את שם הפעולה, כי כך היא קבלה מאמה להכין מרק, ואמה מאמה, וזה על פי חכמים, וכשבאו להשליך את זה לתבשילים אחרים, כיון שלא הכירו את העקרון, כבר לא חלטו.

⁸³ואליכם המשנים אקרא את דברי חכמינו ז"ל:

אוצר הגאונים⁸⁴: "לפיכך במנהגותיכם עשו ולא חשנו ממה שעשו אבותיכם וקדמותיכם ואל תזוזו".

ילקוט שמעוני⁸⁵: "אל תסיג גבול עולם אמר ר' שמעון בר יוחאי אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו".

ואסיים בדברי מהרי"ץ בהקדמה לסדור המפואר עץ חיים ששם יסד את רוב מנהגי תימן:

"הכל חיברתי והיו לאחדים זולתי מעט מזער אשר הוספתי מצילי לבאר וליישב גירסת **אבהתי קדישין** וזכותם עמדה לי לסייעני על מכתב אלוקים זה חרות על הלוחות."

⁸³ כלל לא התיחסתי לטענת הגרע"י ובנו מחרה מחזיק אחריו בילקו"י ת"ח שיצא לא מכבר, שאין לתימנים להחזיק במנהג אבותיהם זה כיוון שבאו לארץ וצריכים לנהוג כמרו השוי"ע, כיוון שרבים כבר דנו בנושא זה ודחו דבריו. וכן הורו הגרבי"צ אבא שאול והגרשי"ז אורבאך זצ"ל ויבלי"א הגרשי"י אלישיב שליט"א שאין לתימנים לנטוש מנהג אבותיהם ולא עוד אלא שהרב מאזוז אמר כמה פעמים שראוי גם לספרדים לנהוג חומרא זו. ועי' 'אור תורה' תשרי תשנ"ו

84 אוצה"ג בכ"ק 105.

85 משלי כב, כח.

בעזרת השם יתברך תמה המלאכה ברי"ח מרח-שון התשנ"ז ליצירה בשי"ח לשטרות.